

(/)

🏠 (/) > Besættelsen (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen>)

> Bøger (<http://www.historie-online.dk/boger>)

> Anmeldelser (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>) > Skibet fra helvede

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/bornholm-i-krig-og-fred>)

Skibet fra helvede

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 3885

Del artikel: **f** (<https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/skibet-fra-helvede>) **t**

(<https://twitter.com/home?status=>. Aktiviteten kan ses på [http://www.historie-](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/skibet-fra-helvede)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/skibet-fra-helvede](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/skibet-fra-helvede)) **in**

(<http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/skibet-fra-helvede&title=>)

Jesper Clemmensen og Thomas Albrechtsen

Skibet fra helvede - Da Anden Verdenskrigs rædsler drev i land på Møn

Lindhardt og Ringhof. 328 sider. 299,95 kr.

Fra helvedet i Stutthof til en bøgelys ø i maj 1945

'Skibet fra Helvede' er en rystende bog om kz-fangers lidelser både i kz-lejren Stutthof og på døds marchen mod en kulpram, hvor de blev stuvet sammen for at blive sejlet mod vest. De ender i Klintholm Havn på Møn som en næsten uoverskuelig udfordring for befolkningen, der samme morgen oplevede befrielsen. Fortællingerne formidles på en så fremragende og medlevende måde som sjældent set – et storslået mesterværk af formidling.

Af Erik Ingemann Sørensen

"Prammen er ikke bygget til havsejlsads. Den svajer voldsomt og uforudsigeligt mellem de høje søer. Stanken af urin, opkast, afføring og sved er rædselsfuldt gennemtrængende, og jammeren er konstant". Den jammer, der kommer fra næsten 400 stakler, der er i denne pram. Spærret inde. Bevogtet. Lidende.

Det er den 5. maj om morgenen denne helt specielle dag: "en morgen som tusind andre og ingen morgen i tusind år..." Efter fem års besættelse er Danmark atter frit.

Men det er også denne morgen, en 60 meter lang og seks meter bred pram bliver opdaget. Fortøjet til ydermolen i Klintholm Havn på Møn. De beboere, der er kommet ned på havnen, ser noget ganske foruroligende: oppe på prammen går bevæbnede tyske vagtposter.

Med denne dramatiske fortælling åbner forfatterne for en af de mest dramatiske begivenheder, der fandt sted den dag, det endelig var slut med den tyske besættelse. De gør det i denne bog, der må betegnes som en af de mest fremragende historieformidlinger, jeg har set. Både Jesper Clemmensen og Thomas Albrechtsen er uddannede journalister, så begge har et indgående kendskab til og viden om, hvordan man forvalter sit kildemateriale. Hertil kommer så deres journalistiske pen, der hele bogen igennem gnistrer for at fortælle, hvad det egentlig var, der skete. Eller: "Zeigen, wie es wirklich gewesen ist...", som Ranke formulerede det. Denne narrative historieskrivning stiller store krav til skribenten. Det kan være tillokkende i en sådan situation at skrive mod kilderne og ikke med, som er kravet. Men intet steds i denne bog vækkes mistanken om "urent historisk trav" – så disciplinerede er de to forfattere.

Jeg har nævnt det i flere anmeldelser, men gør det igen: der blev sat en standard, da skuespilleren Lars Mikkelsen indtog den gennemgående fortællerrolle i DR's store serie om Danmarkshistorien. Som eksempel kan man jo starte med indledningen: https://www.dr.dk/drtv/se/historien-om-danmark_-stenalder_145564 (https://www.dr.dk/drtv/se/historien-om-danmark_-stenalder_145564) Det drama, der her udspilles for seeren, har netop kombinationen af faglig viden og fremragende formidling. Det er den verden, de yngre generationer har været og er begunstiget med. Og når nu historie består af myriader af drama, hvorfor så gøre den tør og kedelig? Man kunne med rette spørge, om der ikke er en fare for, at historien bliver tivoliseret. Naturligvis er der det – den er der hele tiden latent. Det stiller store krav til fagligheden – men, dem indfrier de to forfattere på fornemste vis. Det er en af årsagerne til, at denne fortælling står så umådelig stærkt.

Et foruroligende telefonopkald fra Scavenius

Telefonen ringer tidligt den 5. maj. På avlsgården Liselund, hvor baron Niels Rosenkrantz sammen med godt 80 frihedskæmpere opholder sig klar til at gå i aktion. Det er kammerherre Carl Sophus Scavenius fra Klintholm Gods, bror til den afgående og forhadte statsminister, Erik Scavenius, der ringer og fortæller, at tyskerne er i gang med at plyndre på Klintholm havn. Hvorfor er de ikke dernede?

Da baronen og hans folk når frem til havnen, der er præget af kaos, opdager han "en lang, smal flodpram, som ligger fortøjet på ydersiden af et større tysk marinefartøj med maskinkanoner på dækket..." Forfatterne konstaterer: "Meget er anderledes på havnen denne dag, men en flodpram, der er aldeles uegnet til havsejls, må være det mest mærkværdige syn blandt alle skibene og bådene. Det lange, mørke lastskib med en lille, overdækket rorplads på agterdækket og en mindre kahyt derunder bevogtes af bevæbnede tyske soldater. En mistænkelig skarp bevogtning..." (s.26). På siden af prammen kan man se navnet: Breslau. Folk fortæller, at man om morgenen har set en slæbebåd med navnet Danzig slæbe prammen til kaj.

Nu er problemet, hvordan man kommer ombord. Her er det tyske marinefartøj et problem. Efter forhandlinger får fartøjet lov til at forlægge længere ind i havnen. Men manøvren resulterer i stedet i, at skibet sætter fuld fart på maskinen og sejler bort.

Tilbage er prammen og slæbebåden. Nu skiftes der fokus: til de mennesker, der er ombord i Breslau. De taler polsk med hinanden. De er usikre, men fornemmer, at de er i Danmark. Alligevel er de bange. De har ganske enkelt oplevet for meget ondskab til, at de tør slappe helt af. De kom fra helvede på jord.

Dødsmarchen fra Stutthof

Da Den røde Hær den 12. januar 1945 iværksatte den gigantiske vinteroffensiv, hvor målet var hjertet af Berlin, var nazisterne godt klar over, at det gjaldt om at fjerne så mange spor som muligt efter deres ugerninger. Der måtte ikke være vidner, der kunne fortælle om grusomhederne. Det resulterede i, at hundredtusinder af kz-fanger blev sendt ud på det, der blev kendt som "dødsmarscherne". Blandt dem, der kom på døds-march fra Stutthof (tæt ved Danzig), var netop de personer, der nu sad nede i ' stanken af urin, opkast, afføring og sved' i bunden af prammen. Heriblandt den 30-årige Piotr Mirzejewski, der senere blev kendt som tankpasseren 'Peter Veedol' i Gedser. En af personerne i bogen. Og Zygmunt Szatkowski på 31. Hver med deres dramatiske og grusomme historie. Sidstnævnte havde været underkastet tortur hos Gestapo i seks måneder, hvorefter han var blevet sendt til Stutthof. Da de blev sendt ud på døds-marchen, havde han tuberkulose. En tredje, Kazimierz Badziag, var blevet smittet med tyfus og vejede blot 37 kilo.

Det var en gennemgående kommentar blandt tyskere, når de blev konfronteret med døds-marscherne, at 'davon haben wir nichts gewusst' – alle syntes at fremstå uskyldige. Det er jo aldeles absurd, når tyskerne igen og igen har set de 'bortdragende ligtog' lige uden for deres vinduer.

Privatoptagelse af kz-fanger på døds-march. Fra bogen 'Krigens sidste dage'.

Mødet med de mange rystende fortællinger, som forfatterne har udvalgt, er utrolig grim læsning. Men også nødvendig for både at forstå, hvad det var, det døende nazi-diktatur gjorde ved menneskene og for at forstå, hvor uoverskuelig en opgave beboerne i Klintholm og på resten af Møn stod overfor. Og på trods af en tilsyneladende umulig udfordring alligevel tog fat på at hjælpe de næsten 400 kz-fanger, der lå, kravlede og stod nede i prammen. Hvortil kom ligene af dem, der ikke havde klaret rejsen til en af de danske 'bøgelyse øer'.

Indbyggerne i Klintholm blev samaritanere

Danskerne var i befrielsesøjeblikket fyldt med had og vrede mod det folk, der gennem fem år havde trådt friheden under fode. Dette had og denne vrede blev nu vendt til en enestående indsats for at redde de stakler, der kom fra helvede til Klintholm. Det er bogens andet omdrejningspunkt.

Forfatterne har valgt at lade fortællingerne være en vekselvirkning mellem realtid på Møn og så flashbacks, så vi igen og igen får sat personer ind i deres historie. Det kunne have været ganske forvirrende for læserne. Hvis ikke Jesper Clemmensen og Thomas Albrechtsen havde formået at binde dem sammen. Det har de, så man på ingen måde føler sig i vildrede under læsningen. Det er lidt af et kunststykke, der her leveres.

Privatfoto af prammen med fanger. Man ser også en tysk soldats geværpipe stikke frem

I Klintholm er der en form for kaos. Men langt om længe lykkes det "en midaldrende herre, ikklædt en pæn habitjakke" at komme ombord og ned i prammen. "Danskeren, som træder ned ad stigen til prammens halvmørke indre, hedder Rasmus Fenger. Han er praktiserende læge i området. Han ser med det samme situationens alvor. "I tøjlet og i håret, på armene og på benene af de forpinte mennesker opdager den erfarne mediciner det, han frygter allermest. Lus. Kriblende lus betyder fare for plettyfus. En sygdom, der i bedste fald kan resultere i høj feber, kulderystelser, hovedpine, ledsmerter og voldsom hoste. I værste fald kan den give udslæt på kroppen, nyresvigt, hæmme lungefunktionen, ramme centralnervesystemet, sende de smittede ud i delirium og ende med at tage livet af dem. Et udbrud af plettyfus kan slå størstedelen af den levende last ihjel – det gælder også de lokale, hvis de smittes af de inficerede lus. Kun få fanger i de tre lastrum virker nogenlunde raske..."(s.52).

Det er denne voldsomme udfordring, dette drama, der nu åbnes op for.

Som sker det her og nu

Her er der grund til at stoppe lidt op og kigge på fortællingen. Når forfatterne – i forhold til fortællingerne fra Møn – har de mange flashbacks, er disse altid beskrevet i datid. De har fundet sted, det er afsluttede begivenheder. Det ændres der markant på, når læserne tages med til Klintholm Havn den 5. maj og tiden derefter. Med dette 'kunstgreb' – den såkaldte historiske præsens – lader forfatterne det hele udspilles foran læseren. I dramatisk og gribende realtid. Det hele sker her og nu. Læseren står midt i det.

Men. Ville en faghistoriker gøre dette? Mange mener, at det er forkert. Fortid skal beskrives i datid. Det ændrede Tom Buk-Swienty for alvor på, da han skrev "Slagtebænk Dybbøl", der udkom i 2008. Og han gjorde det fremragende. To andre, der har fået prisen for 'Årets historiske bog', er Ulrik Langen og Peter Henningsen. Det skete i 'Hundemordet i Vimmelskaftet', der udkom i 2010. Når tre af landets fremragende historikere gør det, så må man med rette kunne fastslå – ganske som romerne: licet...det er tilladt. I anmeldelsen peger jeg på, at det er vigtigt at få de yngre generationer til at se og opdage, hvor spændende historie virkelig er. En af måderne, det kan ske på, møder vi her. På fornemste vis.

Måske er det på sin plads at karakterisere det med en lille drejning af et Grundtvigcitater: 'Ordet der skaber, hvad det nævner' bliver så til 'Pennen der skaber, hvad den skriver'. For det er præcis det, der her sker. Det der opleves. Og det er noget ganske andet end tivolisering.

En næsten umulig opgave

Albertine Fenger, lægens hustru, træder nu også til. Hurtigt lykkes det at få hentet den første, nødvendige proviant bestående af omkring 125 rugbrød suppleret med de lokales bidrag: 400 liter frisk mælk. Andre steder havde man givet kz-fanger rigeligt med normal føde. Det havde haft et katastrofalt udfald, da deres maver slet ikke var vant til disse mængder, hvorfor adskillige ganske enkelt døde af det.

Nogle piger havde kastet brød over til fangerne. En af dem var så desperat, at han kastede sig i vandet for at få fat i det

Kort tid efter ankommer endnu en læge, den praktiserende læge Bendt V. Mortensen og hans hustru Helene, der var leder af den lokale Dansk Røde Kors-afdeling. De går omgående i aktion. Lægerne konstaterer nu, at der er 370 mennesker i prammen – et tal der hurtigt må rettes til 369, da en russer afgår ved døden. Alle kommer fra Stutthof. Men det er ikke det oprindelige tal. Man fortæller, at undervejs har man måttet smide flere hundrede overbord på den over 10 dage lange rejse fra Polen via Rügen til Klintholm. Som ikke havde været det oprindelige mål. De skulle i stedet have været til bugten ud for Lübeck – Neustädter-bugten, hvor man samlede adskillige skibe i alle udgaver. Med deres last af kz-fanger. Hvad de ikke vidste, var, at de var mere end heldige med ikke at havne der. Den 3. maj angreb engelske flyvere uden varsel skibene. Royal Air Force havde modtaget efterretning om, at det var skibe med fanger – men piloterne havde ikke fået besked. Tre skibe blev angrebet i første omgang: *Thielbek, Cap Arcona og Deutschland*. Omkring 7.000 fanger mistede herved livet. Mange var sluppet ind på stranden. Men da englænderne kom kort tid efter, opdagede de, at "mindst 100 var blevet skudt eller banket ihjel" (s.245). Og de skulle finde endnu flere.

Nu slap fangerne på prammen med livet i behold.

Den 7. maj må en 46 årig kvinde give op. Hun vejede kun 25 kilo. "Hun var næsten paralyseret, og trods sine kun 46 år lignede hun en, der var dobbelt så gammel..." (s.107). Måske rammer en af journalisterne, der kæmpede for at dække begivenhederne, det rigtige, da han i avisen skrev: "Hun døde ren og pæn og omgivet af venlige mennesker, hvis hjælpearbejde var rørende..."(s.107). Danskerne kæmper videre af alle kræfter. En bil fra Statens Seruminstitut kommer med "medikamenter og redskaber: 40 kilo lusepulver, 300 glas med C-vitaminer og B-vitaminer i tabletter, vacciner mod plettyfus og tyfus, samt små kolbeformede laboratorieglass til blodprøver..."(s.112).

Oven i det hele kommer behovet for at indkvartere fangerne. Nogle skal endda isoleres. Igen sætter lokalsamfundene på Møn alle kræfter ind på at finde en løsning. I det gamle badehotel i Klintholm Havn indretter man en sygestue for de dårligste. Her ligger de i rent tøj, rent sengetøj og modtager en kærlig behandling. De må have følt det, som var de kommet i himmelen.

Få uger tidligere havde disse mennesker fristet en fuldstændig kummerlig tilværelse, hvor de overlevede fra dag til dag. Uden vished for om det var deres sidste

Side efter side bringer den ene utrolige fortælling efter den anden. Det er fuldstændig umuligt at yde disse retfærdighed – hvortil kommer, at læseren jo selv skal have den store oplevelse, det er at møde alle disse mangfoldige beretninger.

De skyldige umennesker fra Stutthof

Efter Tysklands betingelsesløse kapitulation den 8. maj 1945 – den sidste naziregering, der sad i Flensborg, dog først den 23. maj – fulgte uundgåeligt 'regnskabets time'. I Gdansk begyndte den 1. krigsforbryderproces mod umenneskene fra Stutthof. 14 personer sad på anklagebænken. "En SS-mand, seks kvindelige SS-vagter og syv funktionsfanger. Der faldt 11 dødsdomme.

I modsætning til henrettelser i den vestlige zone af Tyskland foregik de i Polen i fuld offentlighed: "Tusinder af mennesker møder frem på det grønne område Biskoppens Bakke i Gdansk, da dommene skal fuldbyrdes på en gløhed julidag. Lastbiler med de dødsdømte på ladet bakker til en række galger, hvor forbryderne får lagt en løkke om halsen. (Forfatterne nævner det ikke, men det var faktisk umaskerede, tidligere fanger fra Stutthof, der gør det). Dommene læses op, forbryderne får et sidste ord. Så triller lastbilerne langsomt væk og efterlader de dødsdømte i et såkaldt kort fald fra ladet..." (s.284).

Dommen over umenneskene fra Stutthof er eksekveret

En tak – og et farvel

I 1995 skrev en af de Stutthof-fanger, der blev reddet på Møn, følgende:

“Hvordan klarede de det? En lille havn med kun få indbyggere, på selve deres frihedsdag, hvor de skulle afvæbne fremmede soldater og klare så mange ting, ankom næsten 400 sultne og lusebefængte fanger ud af det blå.

Kære danskere! Jeg ved ikke, hvordan I kunne overkomme det, men det var en storslået indsats af jer... I gjorde mig og mine medfanger – totalt fremmede mennesker for jer – til jeres hengivne venner. Det var jer, som gjorde, at jeg genvandt mine kræfter og troen på det gode i mennesket..” (s.304).

Det må være en af de største handlinger, et menneske kan yde: at give en ydmyget, forpint, nedslidt næsten døende troen på det gode i mennesket tilbage. Det hedder ganske enkelt: samaritanersind.

Piotr var som tidligere nævnt blevet tilbage. Havde haft en benzinstation i Gedser og var nu dansk gift. Da hans timeglas var ved at rinde ud, lå han på Stege sygehus. Skulle egentlig have været igennem en mindre operation – men havde fået en blodprop i hjernen. Den 4. maj om aftenen 1997 kom en katolsk præst og gav ham den sidste olie. Familien fik lov til at sætte tændte lys i vinduerne. Det var jo befrielsesaftenen. Den 5. maj om morgenen lidt over 6 tog Piotr Mierzejewski afsked med livet i en alder af 83 år.

Samme morgen som han 52 år tidligere ankom mere død end levende til Klintholm Havn.

En af de helt store

Det var svært at lægge denne bog væk. Det er en så voldsom, så stærk, så gribende og så overraskende fortælling, at jeg måtte læse videre. Det er vel nok noget af det bedste, man kan sige om en bog. Den vil sin læser – og den kræver sin læser.

Det fremgår vist tydeligt, at jeg er mere end begejstret for de oplevelser, den viden, bogen har givet mig. Jeg kendte godt nok historien om prammen. Men iler med at tilføje: troede jeg. Det skulle hurtigt vise sig, at jeg tog aldeles fejl.

Og så afslører ‘Skibet fra Helvede’ flere dimensioner. Den ene er selve historien, som den har udspillet sig under disse voldsomme omstændigheder.

Og så den anden dimension: formidlingen.

Hvis der fandtes en "Hall of Fame" for historieformidling, så ville jeg ikke et sekund tøve med at placere Jesper Clemmensen og Thomas Albrechtsen som oplagte kandidater. Det, der her er oplevet, er historieformidling af allerhøjeste valeur – så fornemt, at det er en bog, alle kan gå til. Og komme beriget fra.

En stor tak til de to forfattere for denne enestående oplevelse.

[Historie-online.dk, den 5. maj 2021]

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/bornholm-i-krig-og-fred>)

SE RELATEREDE ARTIKLER

▶ **VAR NEUTRALITET UMORALSK?**

(<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/var-neutralitet-umoralsk>)

▶ **DANSKE TILSTANDE**

(<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/danske-tilstande>)

▶ **LIVET I DE RØDE BARAKKER**

(<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/livet-i-de-roede-barakker>)

▶ **Nordjyske fortællinger**

Nordjyllands Kystmuseum er gået sammen med Læsø Museum samt KaRe Podcast i det ambitiøse podcastprojekt "Genfortalt-Nordjylland".

(<http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/nordjyske-fortaellinger>) (<http://www.historie->

